

TRADÍCIÓ ÉS KREATIVITÁS • Zipernovszky Kornél

Kornél jazzújságíró (a transzformátor feltalálójának, Zipernowsky Károlynak a leszármazottja), alapítója és rovat-vezetője volt a Gramofon jazzrovatának, a Fidelio jazz- és világzenei rovatát vezette. Nyakig benne volt jópár jazz-világsztár magyarországi turnéjának lebonyolításában és a Bohém Fesztivál sajtós tevékenységeiből is bőven kivette a részét. Meggyőződése szerint T. S. Eliot esszéje *Hagyomány és egyéni tehetség* kölcsönhatásáról a jazzre is érvényes.

Charlie Christian az első gitáros zseni

November végén jelent meg a *Charlie Christian. The Genius of the Electric Guitar* című lemezbox új, bővített kiadása. Az alapos, új kísérőfüzetben cáfolják, hogy ő lett volna az első elektromos gitáros a jazzben, végképp nem az első elektromos gitáros általában (többnyire Eddie Durhamet tartják annak). De a gitáros korszakos jelentőségét aláhúzza ez az igényes Sony Legacy kiadvány, amire minden gyűjtő csak elismeréssel csettinthet. Csak az érezhet csalódást, aki az ugyanilyen címmel tíz éve megjelent lemezt megvette – az új kiadás szebb és gazdagabb, a 70 eddigi tracken felül 28 újabb szám vagy töredék került be az összesen 305 perces négy CD-n tartalmazó dobozba.

Christian életrajza ismert, nincsenek benne girbe-gurba fordulatok, hiszen olyan tragikusán rövid, de akár azt is mondhatnánk róla, hogy két lépésből matt. Miután 23 évesen Mary Lou Williams javaslatára meghallgatta John Hammond (akinek felfedezései vagy védenői közé a fél jazztörténetet beletartozik: Count Basie, Fletcher Henderson, Benny Goodman, George Benson, Billie Holiday, Aretha Franklin, stb.) megszervezte, hogy Los Angelesbe utazzon '39 augusztusában. Ott Goodman is meghallgatta és azonnal leszerződött, szeptetjében is komoly szerepet kapott, az év végére már országosan ismert szólista lett belőle. Két év múlva megfertőződött az akkor gyógyíthatatlan tuberkolózissal és '42 március másodikán meghalt. Nem érte meg 26. születésnapját. Még a mindig józan, hűvösen értékelő New Grove jazzlexikon is megkockáztatja, hogyha hosszabb élet adatott volna meg neki, akkor biztosan az egyik nagy bebop gitáros válhatott volna belőle. Persze erre az értékelésre komoly hivatkozási alap, hogy rendszeres résztvevője volt azoknak a harlemi jam sessionöknek, amelyeknek Dizzy Gillespie, Kenny Clarke, Charlie Parker voltak a meghatározó muzsikusai. Szerencsére néhány, a bebop kialakulását tetten érő ilyen felvétel megmaradt, ahol Christian a Goodman-zenekarban szokásosnál jóval hosszabban szólózott. Ezeket például a *Jazz Immortal*, a *The Harlem Jazz Scene* (mindkettő OJC/Esoteric) és a *Complete Live Recordings* (Definitive) című lemezekon gyűjtötték össze.

Rövid pályájának egyik kevésbé ismert epizódja, amit például Les Paul, a híres gitáros mesélt el. Paul 1938-ban már sikeres muzsikus volt, az NBC országos rádióközvetítéseinek sztárja, olyan vendégzenészekkel, mint Benny Goodman, Art Tatum, Roy Eldridge, Coleman Hawkins. Egyszer hazalátogatott Chicagóba anyjához, aki csak fanyalgott, neki Les-ék zenéje túl finom volt, egyébként is a fiának egy oklahomai rádió műsorában a Bob Wills & the Texas Playboys zenekart. Ernie Newton, Paul zenekarának bőgőse erre azt javasolta, hogy „ugorjanak el” Tulsába, megnézni ezeket a zenészeket. El is mentek, és a találkozás egy jóhangulatú jammelésbe csapott át. A szünetben egy fiatal fiú autogramot kért tőle, aki azt is elmondta, hogy ő maga is gitározik és Charlie Christiannak hívják. Erre Paul átadta a hangszerét, a fiú játszott egy kicsit, mire Paul meghívta maguk mellé a színpadra. Akkor a fiúnak, Paul úgy tudta, nem volt még saját hangszere – nem csak akkor, hanem egyáltalán. Mindenesetre tény, hogy amikor Goodman leszerződött, Paul segített neki hangszert venni New Yorkban.

Christian, akinek mindkét szülője zenélt, Oklahoma nyomornegyedében nőtt fel, a gitározást is először apjától tanulta. Később Ralph 'Big Foot Chuck' Hamiltonnál tanította hangszerre és zeneelméletre, de az egyhúros pengetős technikát, amiben általában Lester Young melódiáinak hatását szokás észrevenni, maga fejlesztette ki, mert Hamilton leginkább akkordozott. James Simpson trombitás is tanította elméletre, aminek lehetett jelentősége a fúvósok dallamvezetésére támaszkodó szólóinak kialakításában.

Les Paul úgy emlékezett vissza, hogy Charlie Christian mindig csodálta az ő „fehér”, nagyon technikai stílusát, de Paul erre azzal szokott válaszolni új barátjának, hogy ő viszont csak egy hangot játszik, ezzel viszont lemosa őt. Paul akkor azt hitte, hogy neki nehezebb a hangszeren, de később átértékelte ezt: Christiannak szerinte „megvolt a képessége, mint Lionel Hamptonnak, hogy egy hangot lejátszva, mondjuk egy A-t játszva addig üsse, amíg az ember azt nem gondolta, hogy az a világ legcsodálatosabb

hangja... az ütem volt számára az elsődleges.”

Persze Christian jazztörténeti jelentősége annak fényében is különleges, hogy nem adatott meg neki olyan lemezfelvétel, ahol ő vezetne volna a zenekart. Senkit ne téveszsenek meg olyan posztumusz kiadványok, amelyeket újabban a híres szólisták (Hampton, Hawkins, Edmond Hall, stb.) és Christian neve alatt adnak ki, ezek nagy részben Goodman felvételei voltak, esetleg rádióból vagy jam sessionről származó anyagok, a *Genius...* egésze is a klarinétos különböző felállásából áll össze. Hatását így is szinte a hangszer egész jazztörténeti szerepén érezni lehet. Az egyik nyilvánvaló követője, Barney Kessel egyszer három napig figyelte példaképét, és azt nyilatkozta évtizedekkel később a *Guitar Player*nek, hogy Christian szinte mindig, 95%-ben csak lefele pengetett pengetővel, amit nagyon szűken fogott, miközben három ujjával támaszkodott.

Hatására minden valamirevaló jazztörténeti munka kitér, Joachim Ernst Berendt azt emeli ki, hogy úgy építette fel a szólóit, hogy a(z új) riff elemek állandóan váltakoztak a(z új) dallammal, a felhívás-válasz váltják egymást. Ez, Berendt szerint, azt mutatja, hogy a szólózó gitáros egyedül maradt, elidegenedett, az afro-amerikai közösség választását is már neki magának kell reprodukálnia. John Fordham viszont az emeli ki, hogy a feloldások elhelyezésében és ritmikájában is roppant kreatív volt.

Christian életművének dokumentumai már nem fognak számottevően gyarapodni, bár ez a gyűjtemény is 17 kiadatlan felvételt közöl először, de ezek nem változtatják meg azt a képet, amely a (Dj)ango Rheinhardt előtt vitathatatlanul legnagyobb hatású jazzgitárosról kialakult. A róla szóló, Leo Valdes által szerkesztett, kimerítően alapos website már néhány éve nem frissül (<http://home.roadrunner.com/~valdes/>). Még talán beszerezhető egy 1992-es fekete-fehér dokumentumfilm videokazettán kiadott, félórás változata (nem túl eredeti címe *Solo Flight – The Genius Of Charlie Christian*). Az oklahomai Gary Don Rhodes rendezte, aki Christian életének sok korai, ismeretlen részletét felderítette, de archív mozgóképen itt is ugyanúgy hiába keressük Christian játék közben, mint a nagy videómegosztó portálokon.